

Međutim, kako navodi Eriksen, uspeh Margaret Mid izvan discipline skoro da nikada nije bio podržan od strane većine svetskih antropologa, koji su u njenom radu videli samo površnu zbirku etnografskog materijala, a njeno delo smatrali isuviše angažovanim da bi bilo dovoljno naučno. On je slučaj Margaret Mid izneo kao najtransparentniji među antropolozima, čiji su stil i lakoća pisanja bili prihvatljivi za širu čitalačku publiku, ali ne i za kolege. On smatra da popularne antropološke knjige ne moraju nužno da trivijalizuju kompleksnost društvenih pojava kojima se antropolozi bave, već omogućavaju široj javnosti razgranavanje jednodimenzionalne percepcije društva i promenu ukorenjenih stavova o sebi i predrasuda o drugima.

Iako se antropologija smatra veoma zaslužnom za problematizovanje i rasvetljavanje nekih od ključnih pojmova javnog diskursa, poput rasizma i biološkog determinizma, nacionalizma i etnocentrizma, Eriksen govori o promeni klime u okviru discipline koja je nastala nakon Drugog svetskog rata, što je dovelo do njene samoizolacije u univerzitetske okvire. Još je samo nekolicina svetskih antropologa u posleratnom periodu, poput Ešlija Montagua, Kloda Levi-Strosa, Edmunda Liča ili Ernesta Gelnera (o ovom poslednjem se može diskutovati da li je pre filozof i teoretičar nacionalizma nego antropolog) bila prisutna u javnim diskusijama, putem medija, aktivno učestvujući u objašnjavanju novonastalih socijalnih i političkih pitanja. Od tog perioda pa nadalje, u krugovima antropologa, većina popularnih antropoloških knjiga bila je neretko izložena podrugljivim kritikama i ignorisanju, jer se nisu smatrale dovoljno intelektualnim. Neke od

tih knjiga nikada nisu postale antropološki klasici iako njihov kvalitet nije bio zanemarljiv.

Eriksen smatra da je čest slučaj da se antropolozi u svojim knjigama radije povlače u „mistične“ konvencije discipline nego što podstiču intelektualnu znatiželju čitalaca – neantropologa. „Uprkos njenom značajnom napretku, antropologija i dalje neguje svoj identitet kontra kulture, njeni članovi pripadaju nekoj vrsti tajnih društava čiji posvećenici poseduju izuzetne ključeve znanja, neophodne za razumevanje i davanje smisla svetu, koji su, ovaj, toliko nedostupni autsajderima. (...) Antropolozi jednostavno nisu želeli da njihov predmet postane popularan“ (Eriksen 2006:28).

Iz toga sledi da je elitistički odnos antropologa spram drugih delimično posledica jačanja njihovog identiteta kao stručnjaka koji su kompetentni za sva komplikovana društvena pitanja, u onoj meri u kojoj drugi nisu sposobni ni da ih artikulišu. Mistifikacija discipline, kao ekskluzivne delatnosti, po ovom autoru je proizvod kompleksnih društvenih pojava, koje po uverenju mnogih antropologa ne mogu da budu objašnjene neakademsim jezikom razumljivim širem auditorijumu.

Profesionalna izolacija je takođe bila rezultat postmodernističke kritike velikih teorija i antropologije kao kolonijalne nauke, koja nije omogućavala drugima da govore u svoje ime već ih je ona sama definisala. Kako Eriksen navodi, „gubitak urođenika za antropologiju predstavljalo je isto što i gubitak socijalističke istočne Evrope za zapadni socijalizam“. Činilo se da je prevashodni zadatak antropologije, koji se ogledao u identifikovanju radikalno drugih, propao onog mo-

menta kada su radikalno drugi počeli sami sebe da identifikuju i na taj način promenili početnu antropološku vokaciju. I zaista, getoizacija antropologije, po Eriksenu, nikada nije bila jača nego u 80-tim i 90-tim godinama XX veka, kada su antropolozi postali skromniji u svojim tvrdnjama, zbog gubitka svog naučnog samopouzdanja, i introvertniji u pokušaju pokretanja velikih tema na široko razumljiv način.

Eriksen smatra da je najveći problem i dalje u samoj disciplini, jer kada antropolozi pišu oni najčešće nemaju na umu širu čitalačku publiku, već svoje profesore i kolege od kojih očekuju kritike. Zbog toga je „antropološki jezik“ u najvećoj meri nerazumljiv ljudima izvan univerziteta, a antropološki tekstovi su uglavnom čitljivi drugim antropolozima koji su savladali tehniku „teškog“ pisanja. Shodno tome, mnogi antropolozi ne podržavaju pisanje na popularan način, jer smatraju da bi se tako razvodnila društvena realnost. Eriksen, pak, veruje da bi se uprošćavanjem jezika ali ne i ideja, u stvari, unela veća doza kompleksnosti u razumevanje društvenih pojava među širom čitalačkom publikom.

Na kraju, sam naslov knjige *Engaging anthropology - the case for a public presence* veoma je indikativan za zaključak koji se sam nameće: neučestvovanjem u javnoj sferi javnost konstruiše akademsku realnost kao i akademske intelektualce. Tomas Eriksen nije bio pretenciozan u nameri da svojom kritikom savremenih antropoloških tendencija uveri kako je neophodno da većina antropoloških tekstova bude popularna, niti da intervenisanje antropologa u javnoj sferi bude uvek delotvorno. Čini se da je

pre pokušao da ukaže na to da ova disciplina treba da se prilagodi novim zahtevima savremenog tržišta i da se, u skladu s tim, težište novih antropoloških pitanja izmesti izvan okvira discipline u širi javni kontekst. Knjiga je veoma informativna i potkrepljena je argumentovanim stavovima koji govore o izolaciji savremene antropologije kao naučne discipline. Uprkos prosvetiteljskom nadahnuću ovog autora, može se pretpostaviti da knjiga ne pretenduje da postane antropološki klasik niti bestseler najvećim delom zbog tematike kojom se bavi. Svakako je uputno da je pročitaju neantropolozi koji su zainteresovani za to šta antropologija može da ponudi unutar i izvan discipline, i antropolozi, ako ni zbog čega drugog, onda barem zbog ideje o mogućnostima budućih angažmana neangažovanih antropologa.

Thomas Hylland Eriksen (1962) je predavač socijalne antropologije na Univerzitetu u Oslu. Član je međunarodne istraživačke organizacije *International Institute of Peace Research*. Uređivao je nekoliko stručnih magazina kao što su *Samtiden* i *Norveški antropološki magazin*. Sprovodio je terenska istraživanja na Mauricijusu i Trinidadu. Piše na temu etniciteta, politike identiteta, nacionalizama, antropoloških teorija, pitanja manjina, akademskog ili neakademskog pisanja na različite teme, uključujući pitanja nacionalizma. Takođe se bavi indijskom literaturom, evolucijom, anarhizmom i improvizovanom muzikom. Pasionirani je zagovornik angažovanog antropološkog pisanja koje može da utiče na javnost.

Jovana Diković

Vjekoslav Perica, *Balkanski idoli: religija i nacionalizam u jugoslovenskim državama (1 i 2)*, Biblioteka XX vek, Knjižara Krug, Beograd 2006

Knjiga *Balkanski idoli* izašla je u izdanju edicije XX vek zahvaljujući erudiciji i hrabrosti Ivana Čolovića koji je, u ovim bremenitim vremenima, imao sluha za drugačije priče od onih kojima smo svakodnevno bombardovani u demokratskoj Srbiji. Govorim o hrabrosti izdavača u zemlji deklarativne demokratije, tim pre što u susednoj nam, opet demokratskoj Hrvatskoj, knjiga još uvek nije objavljena, iako je autor, Vjekoslav Perica, na izvestan način, izborom u zvanje izvanrednog profesora za naučno polje istorije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, doživio bar akademsku rehabilitaciju. Naime, iz veoma zanimljive i burne biografije izdvojila bih da je autor kao pravnik i publicista radio na mestu sekretara u splitskoj komisiji za odnose sa verskim zajednicama od 1988. do 1991. godine a istovremeno pisao i kolumnu „Vjera i politika“ za *Nedeljnu Dalmaciju*. Međutim, dolaskom Tuđmana na vlast biva javno, putem štampe, žigosan kao „izdajnik vjere i nacije“, proganjan od strane državnih organa i na taj način prinuđen da emigrira u SAD. Na univerzitetu Minnesota Twin Cities u Minneapolisu najpre je magistrirao politologiju (1994) a zatim i doktorirao istoriju (1995) s temom *Religious revival and ethnic mobilization in communist Yugoslavia, 1965 – 1991: A history of the Yugoslav religious question from the reform era to the civil war*. Disertacija je nagrađena od strane vašingtonskog Instituta za mir i Guggenheimeve fondacije. Kao naučni istraživač

radio je u institutu za mir SAD, a kao naučni saradnik u Međunarodnom centru Vudro Vilson u Odeljenju za istočnoevropske studije. Pored toga, imenovan je i za istraživača-analitičara pri Federalnom odeljenju za istraživanja u Kongresnoj biblioteci. Bogato iskustvo u analitičkom novinarstvu specijalizovanom za verska pitanja, mesto sekretara u komisiji za odnose sa verskim zajednicama i pristup malodostupnim dokumentima i informacijama u periodu do 1991. godine, a zatim, stručno usavršavanje na doktorskim studijama i istraživanja u pomenutim institucijama u Vašingtonu, krunisani su obimnom studijom kakva je nedostajala ne samo domaćoj, već i svetskoj nauci.

Ugledna izdavačka kuća *Oxford University Press* objavila je 2002. godine knjigu Vjekoslava Perice pod nazivom *Balkan idols. Religion and Nationalism in Yugoslav states*, (*Balkanski idoli: religija i nacionalizam u jugoslovenskim državama*). U Americi je doživela drugo izdanje 2004. godine, a iste godine i Internet izdanje. Vjekoslav Perica predaje na nekoliko američkih univerziteta kao što su Juta, Minesota i Južni Ilinois i, kao što je pomenuto, na riječkom univerzitetu u Hrvatskoj.

Knjiga *Balkanski idoli* je plod dugogodišnjeg istraživačkog rada započetog još u bivšoj Jugoslaviji gde je, kako sam autor kaže, kao „witness of history“ sakupio bogat arhivski materijal, a zatim, bio prinuđen da ga u dva kofera i jednom rancu prenese u Ameriku. *Balkanski ideoli* su po svemu interdisciplinarna studija koja integriše znanja sociologije, istorije, antropologije, politologije, komparativne religije. Kombinovao je, kako sam autor ističe, lično iskustvo sa znanjima

pomenutih nauka ali i političke teologije, studija uzroka i mirnog rešavanja međunarodnih konflikata i građanskih ratova. Vjekoslav Perica nam je približio, sa određene distance i prostorne i ideološke, jedan malo istraživani fenomen – ulogu crkve u političkim zbivanjima u bivšoj Jugoslaviji. Analizom političke istorije religija autor je pokazao kakvu su ulogu, posebno u novijoj istoriji, imali verski simboli i institucije u konstrukciji nacionalnih identiteta i pospešivanju antagonističkih odnosa na temelju verskih različitosti. Akcentovan je politički i socijalni aspekt religije u međuveriskim odnosima, odnosima između crkve i države, uloga crkve i verskih organizacija u emigraciji i međunarodnim odnosima.

U prvoj knjizi autor obuhvata period od 30-tih godina do početka 80-tih godina XX veka. Analitički i argumentativno iznosi i potkrepljuje tezu o jednom kontinuiranom faktoru nestabilnosti u delovanju Srpske pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kao i islamske verske organizacije. U drugoj knjizi obrađuje period od početka osamdesetih godina, prati izbijanje direktnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji i procese sve do 2001. godine. Na osnovu malo poznatih ili čak teško dostupnih podataka, kao i na osnovu bogatog arhivskog materijala, osvetlio je odnos između religije i nacionalnih ideologija.

Istraživanjem perioda pre Drugog svetskog rata, tačnije, tridesetih godina XX veka, ukazao je na uzroke tenzija između Katoličke i Pravoslavne crkve i državnih vlasti nakon odbacivanja konkordata s Vatikanom. Srpska crkva je uživala povlastice *de facto* državne religije i međunarodni ugovor koji su potpisale jugoslovenska vlada i Sveta stolica trebalo je da reguliše pravni

status katoličke crkve u jugoslovenskoj kraljevini. Protesti koje je organizovala pravoslavna crkva i pritisak na poslanike, doveli su do toga da konkordat ne dobije ratifikaciju, a po mišljenju nekih istoričara, ovaj događaj je dalekosežnije posledice ostavio i na sam raspad Kraljevine Jugoslavije. Godine pred Drugi svetski rat obeležene su sve jasnijom etnonacionalističkom mobilizacijom koju su vodile obe crkve, pre svega, obeležavanjem 550-godišnjice Kosovske bitke od strane pravoslavne crkve i, na drugoj strani, hrvatske crkve koja je gradila mit o kulturnoj superiornosti Hrvata proslavljajući trinaest vekova evangelizacije Hrvata. Proslavama koje su planirane u kontinuitetu od devet godina, a prekinute izbijanjem Drugog svetskog rata, trebalo je učvrstiti ulogu crkve u izgradnji i očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta.

Autor veoma studiozno prati ulogu verskih zajednica u toku Drugog svetskog rata, a zatim, obimnu analizu posvećuje posleratnom periodu iznoseći tezu po kojoj ni Katolička ni Srpska pravoslavna crkva nisu prihvatile i priznale novu državu, već, naprotiv, sistematski radile na izgradnji „etničkih crkava“. Objektivno je pokazao načine na koje su sve tri religije legitimisale nacionalističke političke strategije, ali i načine na koje su državne vlasti prepoznale i koristile religiju i religijske simbole u izgradnji nacionalnih država, počev od osamdesetih godina prošlog veka. Različitim strategijama crkve, tačnije kler i verske vođe, sistematski su promovisale religijske simbole kao što su izgradnja hramova, kanonizacija svetaca kao snažnog mobilizatora etnonacionalističkog potencijala. Krajem osamdesetih godina XX veka, sukob crkvi na prostorima Jugoslavije poprimio je razmere najvećih konflikata posle krize